

מזרח אגן הים התיכון: דינמיקות חדשות והזדמנויות לשיתוף פעולה

סיכום פאנל ציבורי שהתקיים בירושלים ב-25 באפריל 2018

ב-25 באפריל 2018 קיימו מכון מיתונים ו-EuroMeSCO (רשת המחקר האירופית-ים תיכונית) פאנל ציבורי בירושלים על דינמיקות חדשות והזדמנויות לשיתוף פעולה במזרח אגן הים התיכון, לרגל השקת פרסום חדש שנכתב על ידי קבוצת מחקר בינלאומית. באירוע נדונו האפשרויות להקמת מסגרות ביטחון אזוריות במזרח הים התיכון, ההשלכות של תגליות הגז הטבעי על היחסים בין מדינות האזור, וההשפעות האזוריות של המלחמה בסוריה.

פרופ' פאניוטיס צאקונאס ממכון ELIAMEP ביוון, הציג את המחקר שכתב יחד עם ד"ר טאנוס דוקוס בנושא מסגרות ביטחון אזוריות במזרח אגן הים התיכון. פרופ' צאקונאס פתח והסביר מדוע עדיין קשה להתייחס למזרח אגן הים התיכון כתת-אזור מובחן, אך סקר סימנים חיוביים לשיתוף פעולה מוגבר במרחב. לאחר מכן, הוא הדגיש את הצורך ביצירת מסגרת ביטחון אזורית – גם אם מובלת בשלב ראשון – במזרח אגן הים התיכון. לדבריו, מסגרת זו תתמקד תחילה בשתי סוגיות מרכזיות: אבטחת מקורות האנרגיה במימי הים התיכון והתמודדות עם הטרור הג'יהאדיסטי. לדעת פרופ' צאקונאס עדיין לא בשלו התנאים ליצירת מסגרת ביטחון כוללת באזור. עם זאת, הוא הדגיש שהקמת מסגרת ביטחון מוגבלת במזרח אגן הים התיכון, בהשתתפות חלק ממדינות האזור, תהיה צעד מעשי ראשון לקראת יצירת פורום שיאפשר תיאום מדיני, קידום אינטרסים משותפים, והתמודדות יעילה עם אתגרים משותפים. פרופ' צאקונאס הדגיש כי למרות החשיבות של שיתוף הפעולה הביטחוני באזור, מדינות מזרח אגן הים התיכון צריכות לזהות ולפתח גם תחומים נוספים לשיתוף פעולה ביניהן.

גבריאל מיטשל ממכון מיתונים הציג את המחקר שכתב יחד עם ד"ר אהוד ערן בנושא השפעת תגליות הגז הטבעי על היחסים בין מדינות מזרח אגן הים התיכון. מיטשל התמקד ביחסים שבין ביטחון, אנרגיה, משפט ימי ופוליטיקה אזורית, ודן בשאלה האם תגליות הגז במזרח אגן הים התיכון יכולות להיות זרז לשיתוף פעולה אזורי. מיטשל התמקד בשתי אפשרויות שעומדות כיום על הפרק: הנחת צינור תת-קרקעי מישראל, דרך קפריסין, ליוון ולאיטליה, ואיגום משאבים מצד ישראל, קפריסין ומצרים להמרת הגז הטבעי לנוזל במצרים וייצוא שלו משם למדינות אחרות. מיטשל התייחס גם לצורך ביצירת מנגנון לשיתוף פעולה ויישוב סכסוכים בנושא האנרגיה במזרח הים התיכון, ולצורך בהרחבת תשתיות ימיות ופיתוחן, סימון גבולות ימיים ופתרון חילוקי דעות על טריטוריה ימית שיווצרו עקב כך, ניהול משברים סביבתיים, והסדרת מעורבותם הפוליטית והביטחונית באזור של מדינות שמצויות מחוצה לו. מיטשל דן בתפקיד המורכב של האיחוד האירופי במזרח אגן הים התיכון, בהתחשב במגוון סוגי היחסים בינו לבין מדינות האזור. לדבריו, יש לשים לב במיוחד לנוכחות האסטרטגית הגוברת של רוסיה באזור. מיטשל סיכם וקבע כי תחום האנרגיה לא הביא עד כה לפריצת הדרך האזורית לה מייחלות מדינות מזרח אגן הים התיכון, ואולם בעזרת תכנון יעיל לטווח ארוך ניתן לייצר הזדמנויות שימנפו את תגליות הגז וייצרו תשתית איתנה לשיתוף פעולה באזור.

ד"ר מוריאל אסבורג ממכון SWP בגרמניה הציגה את המחקר שכתבה בנושא השפעת המלחמה בסוריה על מזרח אגן הים התיכון. היא דנה במגמות הנוכחיות של המלחמה בסוריה, ניתחה את מעורבותן בה של מדינות מזרח אגן הים התיכון, ואת השלכות המלחמה עליהן ועל היחסים ביניהן. לאור זאת, היא בחנה האם קיימים אינטרסים משותפים למדינות האזור שיגבירו את שיתוף הפעולה ביניהן ושיקדמו את סיום המלחמה בסוריה. לאחר סקירה קצרה על האינטרסים וסוגי המעורבות של השחקנים הבינלאומיים השונים במלחמה בסוריה, התמקדה ד"ר אסבורג במספר זירות שבהן המלחמה בסוריה עלולה עוד להחריף ושהאלימות עוד עלולה לזלוג מסוריה אליהן: הזירה התורכית-כורדית, זירת איראן-סוריה-חזבאללה-

ישראל, וזירת ארה"ב-רוסיה. ד"ר אסבורג דיברה גם על הסיכויים לפתרון הסכסוך בסוריה ולהשגת יציבות ארוכת טווח במדינה. היא קבעה כי אין זה סביר שיושג בקרוב פתרון מוסכם או שהמשטר יתחלף, וכי הלחימה וההתקוממות נגד המשטר צפויות להימשך. כמו כן, טענה ד"ר אסבורג כי לא סביר שתהיה שיבת פליטים בקנה מידה גדול לסוריה כל עוד אסד בשלטון. היא סיימה את דבריה בקביעה שמדינות אגן מזרח הים התיכון נבדלות זו מזו בסדרי העדיפויות שלהן בסוריה ושהן מעדיפות להמשיך להגן על האינטרסים שלהן באמצעים צבאיים במקום לאמץ מדיניות של יישוב סכסוכים בזירה הסורית.

ולריה טאלבוט ממכון [ISPI](#) באיטליה הגיבה לשלושת המחקרים שהוצגו, והוסיפה מספר דגשים. ביחס למאמרו של פרופ' צאקונאס, היא הרחיבה את הדיון בנוגע לקושי לייצר מסגרת ביטחון אזורית בשל היעדר תנאים הכרחיים בקרב חלק ממדינות האזור, אך הדגישה את האינטרס האזורי המשותף בהסרת איום הטרור. בהתייחס למאמרו של מיטשל, הדגישה טאלבוט את ההתפתחויות החיוביות בשיתוף הפעולה בין ישראל, יוון וקפריסין ואת ההזדמנויות שנובעות מהן. בנוגע למחקר של ד"ר אסבורג, הרחיבה טאלבוט את הדיון בנוגע למורכבות המשבר בסוריה ולסיכון הקיים להסלמה, בשל אינטרסים מתחרים של הגורמים השונים המעורבים בנעשה במדינה.

השגריר רון אדם, השליח המיוחד לתחום האנרגיה מטעם משרד החוץ, דיבר על האופן שבו ניתן להשתמש בכלכלה ובאנרגיה בשירות הדיפלומטיה ולהיפך. הוא הדגיש את הפוטנציאל שבהסכם בין יוון, קפריסין וישראל לבניית צינור גז חדש שיתחבר לאירופה, וליצירת סדר יום משותף לשלוש המדינות. השגריר אדם טען כי ישראל התרגלה במשך השנים לדיפלומטיה בילטרלית, וכי המודל הטריילרלי חדש לישראל וטומן בחובו הזדמנויות ואתגרים כאחד. השגריר אדם הדגיש כי האפשרות לייצא גז טבעי לתורכיה אינה נמצאת כעת על השולחן, למרות שהסכם הפיוס בין ישראל לתורכיה ב-2016 נבע בעיקר מהסיכוי לעסקת גז בין שתי המדינות. הוא טען שהסיבה העיקרית לכך היא חילוקי דעות בין המדינות על מחיר הגז, שלא לדבר על הצורך להתגבר על הסכסוך בקפריסין [שמקשה על הנחת צינור גז לתורכיה דרך המים הטריטוריאליים של קפריסין]. לדברי השגריר אדם, ישראל יכולה להפוך לשותפה אסטרטגית של אירופה בתחום האנרגיה. אירופה בכללותה מחפשת לגוון את מקורות האנרגיה שלה, כך שרוסיה לא תהיה ספקית הגז הטבעי והנפט היחידה ליבשת. הוא גם ציין כי יש פוטנציאל רב לשיתוף פעולה נוסף בין מדינות מזרח אגן הים התיכון בתחום האנרגיה, החל מפיתוח צינורות ועד להגנה על הסביבה.